

MODERNİTE VE GELENEK İKİLEMİNDE KİMLİK TASAVVURLARI

Doç.Dr. Hasan TUTAR

Sakarya Üniversitesi, İşletme Fakültesi
htutar@sakarya.edu.tr

Özet

Yüz yılı aşkın bir süredir modernliği temel veri olarak kabul eden, tüm politika ve siyasetini buna göre belirleyen bir vasatta, gelenekçilik ve modernliğin yer yer yüzleştiği, yer yer çatıştığı bir ortamın zihin bulanıklığı içindeyiz. Düşünce dünyamızda aydınlanmanın iyimserliği ve pozitivismle iç içe bir batıcılık anlayışı ile geleneğin doğasma aykırı muhtelif “geleneklerin” icadıyla “değere ve öze dönme” iddiasındaki bir gelenekçilik arasında verimsiz çekişmenin hâkimiyeti söz konusu. Bugün modernliğin ne olduğu konusunda tam bir zihin selâmetine ulaş(a)mamışken, işin içine bir de post modern tartışmalar girince, olay tümüyle içinden çıkmaz bir hal alıyor. Bu durum, dünyayı (olguları) ve onun içinde olup bitenleri (olayları) marazi bir şekilde algılamaya neden oluyor. Söz konusu zihinsel bulanıklık yaşam biçimlerimizde ve evren tasavvurlarımızda amaçsızlık ve meşruiyet sorunu ile bizi baş başa bırakıyor. Bu çalışmada söz konusu meşruiyet sorunu ve tasavvur biçimleri, modernite ve gelenekçilik ikileminde incelenmektedir.

Anahtar Sözcükler. Modern, modernite, gelenek, gelenekçilik, araçsal akıl,

IDENTITY PROJECTS IN THE DILEMMA OF MODERNITY AND TRADITION

Abstract

For over a century, we have been accepting modernity as the basic data, and accordingly determining politics, and we are in the middle of a mental confusion, where traditionalism and modernism face, and even conflict at times. In our inner world, there is a optimism and positivism of enlightenment, alongside a Westerner approach, with the discovery of “traditions” in contrast with the nature of traditionalism, and a traditionalism with a claim of “back to roots” are under a unproductive struggle. Today, while we are still in the dark about the exact meaning of modernism, the issue has become a complete dead-end, with the inclusion of post-modern arguments. This leads to the earth, and the events within the earth to become falsely perceived. The mental confusion in subject leaves us with aimlessness and issue of legality in our life styles and universal plans. In this study, the issue of legality and planning methods are being examined under the dilemma of modernity, and traditionalism.

Keywords: Modern, Modernity, Tradition, Traditionalism, Instrumental reason

1. GİRİŞ

Bugün gündelik yaşamımızı düzenleyen kavramlar incelendiği zaman ortaya çıkan problem, herhangi bir tarihi olayın ve dönemin incelenmesi sırasında ortaya çıkan problemden farklı değildir. Modernliğin oluşturduğu dönemin ve zihniyetin diğer dönem ve zihin yapılarından temel ayrım noktaları vardır. Aydınlanmanın ve muhtemelen de genel halk kitlelerinin zihinlerinde modernizmin kendine özgü yer edinmesini sağlayan en belirleyici özelliği, modernliğin kendinden önce gelenlerden sadece farklı değil, aynı zamanda üstün olduğu varsayımdır (Berger, vd. 1985:13) Modernliğin genelde Rönesans'la ortaya çıktığı savunulur ve bu kavram genellikle Antikiteyle ilişkili olarak tanımlanmıştır. Modernliğin bugün kendisinden anladığımız anlamı ait olduğu on dokuzuncu yüzyıl başı ve yirminci yüzyıl sonları Alman sosyoloji teorisi açısından ele alındığında, modernlik “geleneksel düzenle karşıtlık” şeklinde bir anlam içeriğine sahiptir. Şunu belirtmek gerekir ki kavramı anlamlandırma modern-kapitalist endüstriyel devleti doğuran ve modern dışı bir perspektiften görülen süreçlere dayanır.

Modernlik ile birlikte insanın ihtiyaçlarına, taleplerine mutlak bir belirlilik getirme görevini, geleneksel bir tarzda asırlardır sürdüren dine karşı beslenen güven duygusu, büyük ölçüde sarsıntı geçirmiştir. Kurumsal açıdan bunun en gözle görülür sonucu, dinin şahsileşmesi problemidir. Sosyal yaşamın toplumsal ve özel yaşam olarak ikiye bölünmesi, modern toplumun sosyal ve bireysel problemlerinin nedenleri arasındadır. Modern toplumlar, bir taraftan dinin inanılabilirliğini sürekli tehdit altında bulunurken, öte yandan dinsel geleneğin giderdiği birçok sıkıntıyı gidermeye muktedir olamamıştır. Diğer taraftan geleneksel toplumlarda günlük yaşamın ve birey hayatının çoğulculuk kazanmasının bir sonucu olarak devreye giren ilkelerde ve normatif değerlerdeki genel belirsizlik, dine güvenilirlik konusunda da önemli toplumsal krizleri beraberinde getirmiştir.

2. MODERN YAŞAM TASAVVURLARI

Modern tasavvurların yaşam tarzı olarak nitelendirebileceğimiz modernite, modernliğin, zamanın süreksizliği, gelenekten kopma duygusu ve şimdinin geçici ve anlamsız doğasının kabulüne işaret eder (Featherstone, 1996:21) Modernite modernleşme sürecinin getirdiği bir yaşam biçimi olarak kendini görünür kılar. Modernleşme ne sadece kurumsal bir süreç, ne de bilinç düzeyinde vuku bulan bir harekettir. Eğer bütün sonuçlarıyla anlaşılacak isteniyorsa modernleşme, belirli kurumsal birikimlerin ve bilinç içeriklerinin iletilmesi bir süreç olarak düşünülmelidir (Berger vd.,1985:132). Ortaya çıkardığı toplumsal süreçler bakımından, modernleşme tümüyle Batı dünyasında oluşan ve Batılı olmayan toplumların geleneksel kurumlarını yıkarak yerine kendi evren tasavvurlarını ikame eden bir örgütlenme şekli, yaşam tarzı ve kavrayış biçimi olduğu anlaşılır.

Burada esasen D. Bell gibi toplum teorisyenlerinin nitelemesiyle post endüstriyel toplumun mekanikleştiği ve bilgisayarlaştığı bir durumun adı olan postmodernizm teriminden herhangi bir şekilde söz etmek, oldukça sığ ve anlamsız bir entelektüel hevese süreklilik kazandırmaktan başka bir işe yaramayacaktır. Kısaca modernizm, hangi şekil ve düşünce yapısı içinde olursa olsun, Avrupalı (Batılı) olmayan diğer tüm dünya milletlerinde ve bireylerinde modernleşme arzusu uyandırarak onu

mazisinden devraldığı her şeyi koparıp atmak ve kendi kültür, din ve kişiliğini oluşturan bütün faktörleri yok etmek hususunda oluşturulmuş bir kavrayış tarzı olarak algılanabilir. Modernizm, son tahlilde her şeyin bir masaldan ibaret olduğunu anlayan tüm bir Hıristiyanlık âleminin aşkıdır. Kendinin putperest olduğunu keşfeden bir katoliğin kiliseye ve tarihe bağlılığıdır. Bu yarı müminlerin, kararsız peygamberlerin öteden beri dünyanın ruhuna verdikleri imtiyazların sonucudur. Ancak, bu olumsuz bir imtiyazdır (Coomaraswamy, 1995:142)

Modernlik, bir yandan insanların bir kısmı için daha güvenli ve zengin bir hayatın yolunu açarken, bir yandan da karşı çıkılmazsa yeryüzündeki insan hayatının sonunu getirecek riskler içermektedir (Beck,2009:558). Tıpkı Caraco'nun yakınmalarında olduğu gibi: “Çocuklarımız gelenekten kalan güzelliğin bir “anı”dan başka bir şey olmadığı talan edilmiş bir dünyayı miras devralacaklar. Bu marazi durumu onarmak yüzyıllarca sürebilir. Oysa gelenek bizi aldatmamıştı; çünkü o insaniydi ve insana göreydi. Bizler, bu dünyayı iyi bilen bizler, hatta giderek daha fazla kötüyü kullanacak kadar iyi bilen bizler insanı bilmemeye özel bir çaba gösteriyoruz” (Caraco, 2008:21,26).

Modernizmi ortaya çıkaran kavrayış, Adorno'nun ifadesiyle araçsal aklın eseridir. Burada “araçsal akıl” rasyonalizmin, verili modern kapitalist sanayi toplumunu rasyonalize etmesini anlatır. Aklın araçsallaşması salt bir işlevsellik kazanması, şeylerin niceliksel ilişkilerini analiz eden bir sapmaya uğraması demektir. Araçsal akıl değer, norm ve etikten uzaklaşmayı gerektiren, bilimsel bilginin yalnızca teknik süreçlerin bilgisine tabii kılınması anlamına gelir. Modern bilimlerin epistemolojik temellerini oluşturan pozitivist bilimin felsefi ve yararcı yaklaşımı, araçsallaşan aklın ortaya çıkardığı bir durumdur. Amaçlarından uzaklaştırılan ve araçsallaştırılan akıl yalnızca verili olanın kategorize edilmesi, işlevlerinin ayrıştırılmasına ve betimlenmesine hizmet eder. Adorno ve Horkheimer'in de ifade ettikleri gibi, aydınlanma felsefesi “bilgi”yi “mit”ten ayırmaya çalışırken tarihsel süreç sonunda araçsallaşan akıl nedeniyle aklın (ratio) kendisi mite dönüştü (Adorno, Horkheimer, 2010: 37)

Modern tasavvur, insanı yapmaması gerekenden alıkoyan aklın ürettiği bilgiyle önlenemez bir sahip olma arzusunun yönlendirdiği ihtiyaçlara ulaşmada araçsal olarak kullanılan aklın ürettiği mitin etkisi altında bir tasavvurdur. Burada araçsal akıl hesapçı, çıkarıcı, yararcı ve işlevselci bir akli tanımlar. Nitelikleri niceliklere, amaçları araçlara feda eden bir akıldır bu. Araçsal akıl son çözümlemede niceliklerin ışığıyla gözü kamaşan ve kör olan “aklın tutulması”ndan başka bir anlam ifade etmez.

Modern tasavvurları besleyen araçsal akıl, kapitalizmin gelişimi ve yaşaması için araçsallaşmış bir akıldır (Adorno, Horkheimer, 2010:43).

Modern süreçlerin ortaya çıkmasını zihinsel katkı sağlayan araçsal aklın yanında bir de geleneksel toplumlara yön veren amaçsal bir akıl vardır. Amaçsal akıl toplumun idealini, amacını, hedeflerini ve tasavvurlarını araçsal akılda olduğu gibi “yarar” üzerinden değil, “değer” üzerinden tanımlar. Araçsal akıl, aklın kapitalist teknolojik gelişmelere araç olması için kullanımını temel alırken, aslında Aristo'nun iki bin yıl önce ileri sürdüğü “teknik akıl”dan başka bir anlam içeriğine sahip değildir. Oysa geleneksel tasavvurda insan tekinin özgür gelişimi, amaçsal/nesnel aklın, yani toplumun aklının gelişimine

bağlıdır. Geleneksel tasavvur aklın araçsallaşmasına izin vermeyen, aksine toplumun değere dayalı yaşamını ve ideallerini yansıtan bir akıl (Adorno, Horkheimer, 2010:43) olarak işlev görür.

Adorno modernliğin en köklü ikilemelerinin temelinde aklın araçsallaştırılmasının yıkıcı etkisini görür. Modernliğin bunalımı özünde “aklın bunalımı” demektir. Her şeyden önce modernleşme aydınlanmanın temel savı olan aklın eleştirel kullanımından uzaklaşarak nesnel kullanımına bir gerileyişi ifade eder. Modern aklın bunalımının nedeni; yöntemin, analizin, sınıflandırmanın, nesnelliğin veya evrenselliğin ve mantıksal dizgeciliğin kısaca modern bilimsel akılcılıktır. Geleneksel toplumlarda aklın kullanımı nesnelere birlikte düşünmeyi, dünyada değil, dünyayla birlikte yaşamayı gerekli kılarken, modern akılcılık nesnelere bağımsız tanımlanan kategorik yapısı evrenin bir bütün olarak algılanması yerine parçalanmasına neden olmaktadır (Adorno, Horkheimer, 2010:45).

Araçsallaşan akıl nedeniyle modern insanın düşüncesi esasında cisimleşmiş, diyaloga dayalı, hamasi duygularla dolu bir akıldır. Araçsal akla yönelişin nedeni bize doğal çevremizi denetleme olanağı sağlamasıdır. Tahakküm bize hitap ediyor, belki sırf istediğimiz şeyleri daha çok elde edebildiğimiz için ya da güç duygumuzu okşadığı için ya da kendini belirleme özgürlüğü hedefine uyduğu için (Taylor, 1995:87). Geriye dönüp baktığımızda elde ettiğimiz şey nedir? Bugün insanın dönüştürdüğü dünya bir kez daha insan zekâsından kaçıyor. Hiç olmadığı kadar ölümün gölgesinde inşa ediyoruz yaşamlarımızı. Ölüme bizim şatafatımız miras kalacak, çıplak olma vakti yaklaşıyor artık. Geleneğimizden kalan ne varsa giysiler gibi birbiri ardına üzerimizden düşüyor. Yargılanacağız, dışımız çıplak içimiz boş, ayaklarımızın altındaki toprak kayıyor (Caraco, 2008:4).

Modern tasavvurları oluşturan araçsal akıl insanın doğru dürüst kavranmasına izin vermeyen, onu nesneleştirilmiş bir makinede ikamet eden bağılantısız bedensiz akıl hayaletiyle ilişkilendiriyor. İnsanın özünün çarpıtılmış bir fotoğrafı olarak değil, bir ideal olarak ortaya çıkan bu kavrayış, etten kemikten insana yönelik yardımseverlik etiğinin hizmetinde bir bilim ve teknoloji inşa ediyor (Taylor, 1995:89).

2.1. Modernitenin Evren Tasavvuru

Modern deneyimler coğrafi, etnik, sınıfsal, ulusal, dinsel ve ideolojik sınırların ötesine geçerek insanlığı birleştirir; ama paradoksal bir birliktir bu. Bölünmüşlüğü birliğidir. Bizleri sürekli parçalanma ve yenilenmenin mücadele ve çelişkinin, belirsizlik ve acının girdabına sürükleyen bir birlik... (Berman,1994:11). Değişim ile özdeşleşen modernlik, eleştiriyi değişimin aracı olarak kavrar ve farklı olan ilerleme düşüncesi içinde eritir. Zira modern zihniyetin temel karakteristiği her şeyi nicelik görüşü açısından ele almasıdır. Bu eğilim özellikle içinde bulunduğumuz yüzyılın bilimsel anlayışında belirgin durumdadır (Guenon,1990:43) Modernizme geçiş tecrübesi, daha önce ortaya çıkan bir medeniyetin, diğer medeniyet üzerindeki tarihi etkisi ile mukayese edilemez. Bu yönüyle modernleşme sadece ayrı değil, mahiyeti itibarıyla farklı ve riskli bir evren tasavvuru inşa etmektedir.

Modernleşmenin tamamlayıcı parçası olarak sistematik bir şekilde üretilen risk, nasıl engellenebilir veya aşgari düzeye indirilebilir, insanlara anlatılabilir veya başka kanallara aktarılabilir? Modernleşmenin riskleri, modernleşme sürecini engellemeden ekolojik, tıbbi, psikolojik ve toplumsal açıdan “hoşgörü” limitlerini aşmadan nasıl sınırlandırılabilir? Modernleşme artık kendiliğindenleşmektedir; kendi kendisinin teması haline gelmeye başlamıştır. Doğa, toplum ve kişilik alanlarında teknolojilerin gelişimi ve kullanımına ilişkin sorunlar, gerçekten kullanılan ya da potansiyel olarak kullanılabilir teknolojilerin risklerinin siyasal ve ekonomik “yönetimi” ile ilgili sorunların gölgesinde kalmaktadır. Bu gelişme, modernleşme sürecinin meşruluk zeminini ortadan kaldırmaktadır. Modernleşme sürecinde giderek daha fazla yıkıcı kuvvet, yani hayal gücünün önünde saygı ve korkuyla eğildiği kuvvetler, serbest kalmaktadır. Modernleşme sürecinde, “servet- dağıtan” bir toplumdaki er ya da geç, “risk- dağıtan” bir topluma doğru evrilmek durumundadır (Berck, 2009:558). Nihayet komedi sona erdi, trajedi başlıyor. Dünya giderek daha sert, daha soğuk, daha kasvetli ve daha adaletsiz olacak. Barbar bir geleceğin kapısındaız (Caraco, 2008:37,45).

Modern toplumlarda özveri, değer, dayanışma gibi düşünceler meşruluğunu yitiriyor; insanlar ahlaki ideallere ulaşmaya ve ahlaki değerleri korumaya teşvik edilmiyor. Artık insanlar kendi sınırlarını zorlamaya istekli değiller; politikacılar ütopyaları tamamen öldürdüler ve dünün idealistleri pragmatizmin batağında hazlarının kontrolünde kendilerine alan açma kaygısının yönlendirdiği utanç verici bir rahatlık peşindeler (Bauman,1998:11). Daha geniş toplumsal ve kozmik eylem ufkuyla birlikte bireyin önemli bir şeyleri kaybettiği kaygısı sürekli tekrarlanıyor. Bazıları bundan, yaşamdaki o kahramanlık boyutunun yitirilmesi biçiminde söz ediyor. İnsanların artık daha yüksek amaçları, uğrunda ölmeye değecek bir şeyleri yok. Tutku eksikliğinden mustarip durumdadalar. Kierkegaard tutku eksikliğinin oluşturacağı “şimdiki çağ” böyle görmüştü. Nietzsche'nin “son insanlar” ıda bu çöküşün vardığı son noktadadırlar; acınacak rahatlıkları dışında yaşamdan hiçbir beklentileri kalmamıştır onların (Taylor, 1995:11). Ölüm için yaşıyor, ölüm için seviyoruz, ölüm için doğurup çalışıyoruz. İşlerimiz ve günlerimiz artık ölümün gölgesinde birbirini izliyor. Uyduğumuz disiplin, koruduğumuz değerler ve yaptığımız projelerin hepsi bizi ölümcül bir sona doğru sürüklüyor (Caraco, 2008: 8).

Modernleşme süreci ile birlikte oluşan modern toplumun çoğulcu yapısı, bireyi her gün biraz daha göçmen, sürekli değişen, hareket eden bir varlık haline getiriyor. Gündelik yaşamında birey, birbirinden farklı, hatta zaman zaman birbiriyle çelişki içinde olan sosyal muhtevalar içerisinde yüzüyor. Bu fiziksel hareketliliğin bilinç düzeyinde de uzantıları, izleri var. Her şeyin sürekli değişim içerisinde bulunduğu bir dünyada, herhangi bir belirliliğin bireye kadar ulaşması, varlığından onu haberdar etmesi, son derece güç. Modern toplumun soyut hale gelen kurumları nedeniyle bu kurumlar bireyin günlük yaşantısında hiçbir anlamı olmayan, formel ve anlamsız fenomenler olarak vücut buluyor (Berger vd., 1985:202).

Modern toplumlarda, bireyselliğin ön plana çıkmasıyla birlikte yeni ideolojiler ve ahlak sistemleri ortaya çıkıyor. İleri derecede bireyselleşen insanların sosyalizasyonu sonucu, modern sosyal yapılara ihtiyaç duyuluyor ve bireysel özgürlük temasının modern dünya görüşü için en önemli tema olduğuna işaret ediliyor. Bireyselleşme süreci bütünlük içinde kavrayamamaktan kaynaklanan yabancılaşma ile sonuçlanıyor. Yabancılaşma modern toplumlarda bireyselleşmeye ödenen bedel olarak ortaya çıkıyor. Buna mukabil

geliştirilen argüman; birey, bu bireyselleşme kısıcından kurtulup, geleneksel dayanışma yapılarının bünyesinde huzura kavuşmasıdır.

3. GELENEK VE GELENEKÇİLİK

Gelenekten bahsetmek, süreklilikten bahsetmektir. Bu süreklilikte bizzat gelenekte olduğu gibi bir mutlaklık söz konusudur. Geleneğin karakterini kavramak için nüfuz edilemez, ya da test edilemez ölçütler aramaya gerek yok. Geleneğin asli unsurlarını ve sabitelerini analiz etmek yeterlidir. Kadim dönemlerden beri geleneksel halkların tüm varlığına iki yönetici fikir hâkimdir. Bunlar, “merkez fikri” ve “köken” fikridir (Schoun, 1995:17). Gelenek dendiği zaman anlaşılması gereken onun özüdür, yani modernliğin maddî, dünyevî ve parçalanmış zihni yapısına karşın, aşkın bölünmez ve kalıcı kavrayışıdır. Gelenekçilik ise, bireysel ve sosyal değer yargılarıyla davranış düzlemleri oluşturup bu değer yargılarını kabul eden, onlara saygı duyan, koruyan ve sonraki nesillere aktarmayı ilke edinerek bu değerlere karşı geliştirilen tezleri değersiz ve önemsiz kabul eden düşünce yapısıdır.

Gelenek tarihsel rolü itibarıyla binlerce yıllık tecrübeyle oluşmuş yaşam tasavvurlarının iletimini ve bir dinin yaşanırlılığını destekler. Geleneği örften ayıran ise dinle olan bu temasın sağladığı tabiatüstü doğasıdır. Geleneğin hikmet dolu irfani dünyasının zengin kavrayışı da buradadır. Bize içinde yaşadığımız dünyanın tüm yönlerini değerlendirebileceğimiz manevî tabiatlı entelektüel bir zihinsel tahayyül sağlar (Danner, 1995: 35) Bu çerçevede Doğu-İslâm dünyasını, Batı-Hıristiyan dünyasından, temelde farklı kılan bir gelenek zemininden söz edilecekse, bu farklılık, insanı bir camia içinde tanımlayabilen “kendisi olma” bilincidir.

Çağdaş sosyolojinin inceleme ve tartışma gündemine özellikle 1960’lı yıllardan sonra giren geleneksel toplum kavramı; en genel anlamıyla geleneğin eğemem olduğu toplum olarak kabul edilir. Her ne kadar üçüncü dünyanın muhtelif yerlerinde gelenekçiliğe rastlanmaya devam ediliyorsa olsa da, bu gelenekçilik, nadiren modernliğe karşı doğrudan doğruya muhalefet etmektedir. Daha çok, yaşamın geleneksel sembollerini ve değerlerini koruyarak modernizasyon ile gelişmeyi birleştirmeyi amaçlayan çabalara tanık oluyoruz. Geleneksel yaklaşım, sadece bireylerin kişisel yaşamların geleneksel normlara göre sürdürmeği kabul etmez; aynı zamanda, toplumsal yaşamda da, özellikle politik ve yasal kuruluşların geleneksel motifleri korumasını bunları devam ettirmesini gerektirir (Berger vd., 1985: 181).

Geleneksel toplumlar, geçmişte meydana gelen uzun tecrübelerin ürünü olan sosyal değerlerin, kolektif şuurun ve maşeri vicdana dayalı gelenekler üzerine kuruludur. Bu toplumların en belirleyici özelliklerinden biri, toplumun sembolik bütünleşmesinde dinin merkezi role sahip olmasıdır. Modernizmin devreye girmesiyle dinin düzenleyici rolünün zayıflaması, toplumsal bütünlüğün kaybolması gibi bir durumun ortaya çıkmasına neden olmuştur (Berger vd., 1985:173). Geleneğe uyum sağlamak, kökene olan inancı korumaktır ve bizzat bu sebepten dolayı geleneğin merkezi bir rolü vardır. Yaşama yerleşmek, geleneğin asli saflıktaki dünyasında karar kılmak demektir (Schoun, 1995:18). Diğer taraftan modern yaşam tarzları her şeyden önce insanların zihninde amaçsızlıkla kendini görünür kılar. Amaçsızlık bir daralma ile bağlantılıdır; modern zamanlarda insanlar bireysel yaşamlarında

yoğunlaşınca geniş görüş açılarını yitirdiler. Modern tasavvur bireyi kendi içine döndürür ve en sonunda onu kendi yüreğinin yalnızlığına terk eder. Bireyciliğin karanlık yanı benlik üzerine baskı yapar; bu da modern yaşamı tatsızlaştırır ve daraltır, anlamını azaltır, başkalarına ya da topluma karşı daha kayıtsız hale getirir (Taylor, 1985: 12)

Geleneksel toplumlar, kendi yapıları ve tüm yaşam tarzlarını belirleyen rehberliğin, çok zaman önceden tayin edildiği şeklinde bir kavrayışla, esenlik içinde geçmişte ve bugünde yaşarlar. Bu değerlendirme zamanın aşındırmasını kabul eder. Geleneğe göre ideal model, taklit edilecek örnek geçmiştir. Geçmiş sadakatle karşılandığı sürece değişime karşı emniyettedir. Davetkâr bir geleceğe doğru dinamik, gittikçe hızlanan bir harekettten ziyade, basit bir yıpranma ve aşınmayı kabul eder (Eaton, 1995:49). Geleneksel toplumlarda sosyal olayların mantığı, geleneği devam ettirmek, onunla uyum halinde yaşamak, önceki nesillerin birikimlerinden ve tecrübelerinden yararlanarak, onlardan tevarüs eden ayin, bilgi ve teknikleri devam ettirerek sonraki nesillere aktarmaktır.

3.1. Geleneksel Toplumların Evren Tasavvurları

Geleneksel toplumların en belirgin özelliklerinden biri muhtelif yaşam tarzları arasında seçim şansının olmadığı yolundaki görüştür. Bu kavrayışta verili toplum yapısının değiştirilmesi olası değildir. İnsanın doğasına bu kaideler kök salmıştır. Temelleri evrenin yaratılışına kadar uzanmaktadır. Beşeri olayların hareketliliği kontrol altında tutabileceği, yönlendirebileceği görüşü özellikle moderndir ve bu görüş, geleneksel toplumların evren tasavvurlarına yabancıdır (Berger vd., 1985:196). Bu nedenle, geleneksel bir toplumda sosyal kurumla kimlik dünyamızın tabiatının izin verdiği ölçüde, kendilerine meydan okunamayan yasaklar ve uzak geçmişte yer alan bir modele bağlılıkla korunur. Bugün, bu tür toplumları en fazla eleştiren ve bunları modern zamanlara taşımanın kaygısını en çok duyanlar, bu toplumun durağanlık diye tanımlanma ihtimali olsa da, bunun bir istikrar vasfına sahip olduğunu kabul ederler (Eaton: 1995:50).

Zaman tasavvuru bakımından, geleneksel toplumlarda zaman niceliksel olarak ölçülebilir, yani zaman türdeş ve sürekli olmayan öğeler içerir. Modern toplumdaki gibi zaman kısımlara ayrılmaz. Boş vakit ve ayrıca belirlenmiş çalışma/iş vakti ayrımı yoktur. Yaşam bir bütündür ve tüm faaliyetler birbirine bağlı olarak yapılır. Aralarında kopmaz bir bütünlük vardır. Modern zaman anlayışı daha çok endüstriyel zamanla örtüşür ve üç temel görünüm sergiler. Bunlar; iş örgütlenmesi, iş bölümü ve zaman disiplininin iş yaşamına girmesidir.

Modernleşme temelde ev ve çalışma yaşamının birbirinden ayrılması şeklinde ortaya çıktı. Sanayileşme ve bürokratikleşme modern toplumsal yaşamda farklı alanlar oluşturmuştur. Bir yanda, aile ve ev içi işbölümü, diğer yanda toplumsal üretim ilişkileri ve ücretli iş modern örgütlenmenin sonucudur. Bu ayrımlar genelde modern toplumda eskisine göre daha fazla uzmanlaşmış, farklı türde birçok kurumun ortaya çıkmasıyla açıklanır. Geleneksel toplumlarda ev ve çalışma çok daha iç içeydi. Üretim, içinde yaşanan çiftlik ve atölyelerde yapılmaktaydı. Oysa ev işleri ve ekonomik etkinlikleri birbirinden ayırmak kolay değildir. Modernleşmenin ekonomik alanda yansımaları olan sanayileşme sonucunda ev işi ile fabrika

ve ofisteki ücretli emek arasındaki fark iyice açıldı. Böylece “ayrı alanlar” ortaya çıktı. İşyerleri sözleşme, kurallar ve düzenlemelerle belirlenen resmi ve bürokratik ölçütler etrafında örgütlendi (Jewson, Flestead, 2009:355). Evler geleneksel toplumdaki “yuva” vasfını kaybederek gayri resmi kişisel bağlılıklar çerçevesinde barınağa veya konaklama yerlerine dönüştü.

Modern zaman algısını standart ölçütlere bağlayan Greenwich zaman diliminin tarihi sadece geçen yüzyıla tekabül eder ve akılcı, standart zaman anlayışının gelişmesinde tarihi bir dönüm noktasıdır. Greenwich saati mekanist ve Newton’cu zaman anlayışının, mevsimlerin akışını ve yıldızların konumuna bağlı olan geleneksel anlayışlara kurduğu üstünlüğü gösterir. Bu varsayımın sonucu hayat ve düşünce tarzlarının olağanüstü bir şekilde biteviyeleşti ve benzeşti (Latouche, 1996:36). Bu yönüyle modern tasavvuru anlamak bakımından mekanik saatin işleyiş mantığını kavramak önemli bir olaydır. Daha önce zamanı doğal olaylara göre ifadelendiren insan, artık modern örgütlerin yapısal dilimlerine uygun olarak onu algılamaya zorlanmaktadır (Giddens, 2010: 23).

3.2. Modern ve Geleneksel Kimlik Çözümlemesi

Modern kimlik ve tanınma takıntısına neden olan faktörler vardır. Bunlardan ilki eskiden “şeref”e temel oluşturmuş olan geleneksel toplumsal hiyerarşinin çökmüş olmasıdır. Bunda modern düşünürlerin paradoksal bir etkisi vardır. Bizim sıradan kategorilerimize yönelik Nietzscheci meydan okuyuşların, geleneğin sahicilik idealinin ve bizzat benlik kavramının “yapı çözümü” noktasına kadar taşımalarının etkisi yıkıcı olmuştur. Oysa gelenek “değerler”e çerçevesinde oluşmuş kurumları insanla birlikte merkezde görür ve savunur (Taylor,1995:55). Aksine modernitenin yaptığı gibi bireyi, dizginsiz bir güç ve özgürlük duygusuyla ve hatta “benlik” kategorisine ilişkin tüm kuşkularıyla birlikte; hiçbir standarda uymayan “serbestlik çukuruna” bırakarak onu benlik estetiğinden mahrum anlamsız bir yaşamla baş başa bırakmaz.

Modern toplumlarda tüm yaşam tasavvurları karmaşıktır ve üretim, dağıtım ve tüketim süreçleri özelleşmiş ve bölünmüştür. Sürecin sonucunda bireyin kendi kapasitesine duyduğu güven kaybolmuştur. Modern süreçlerde birey gün geçtikçe, anlamadığı emirlere maruz kalmakta, hiç bir surette kontrol edemediği güçlerin inisiyatifıyla kendisinin seçmediği bir yaşama doğru sürüklenmektedir. Bu yabancılaşma duygusu beraberinde çağımızın tipik psikolojik problemini getirmiştir. Erikson’un klâsik terimleriyle “kimlik krizi”dir bu ... Tolstoy’un Arzams’taki yaşamında meşhur krizde yaşadığı gibi, kişi aniden uyanır ve kendisini yabancı karanlık bir odada bulur. Nerede olduğunu ve kim olduğunu keşfetmeye mecali kalmamıştır artık. Anlamsız bir yaşamın sonunda anlamsız bir ölüm beklentisiyle umutsuzluğa düşer (Mumford, 1996:580).

Modernliğin olumsuzluklarına karşı Nietzsche'nin tavrı ise söylediklerini dinletemeyen bir adamın olacak olanlar olduktan sonra “ben size söylememiş miydim?” türünden hazin memnuniyet duygusu şeklindedir. “Biz modern insanlar, biz yarı barbarlar, en kutsal sonsuz mutluluğumuza en fazla tehlikede olduğumuz anda erişiriz. İştahımızı kabartan tek uyarıcı, sonsuzluk ve ölçsüzlüktür (Berman:1990:21). Charles Dickens’ın İki Şehrin Hikâyesinde (Dickens,2011) bu döneme ilişkin betimlemeleri tuhafıklar nitelemesinden ibarettir. Dickens eserinin girişinde modern dönemlerin

tutarsız doğasını şu şekilde tasvir ediyor: “En iyi zamanlardı, en berbat zamanlardı, bilgelik çağıydı, aptallık çağıydı, inanç devriydi, kuşku devriydi, ışık dönemiydi, karanlık dönemiydi, umudun baharıydı, umutsuzluğun kışydı, önümüzde her şey vardı, önümüzde hiç bir şey yoktu, doğrudan cennete gidecektik, doğrudan cehenneme gidecektik, sözün kisası en gürültücü yetkililer her şeyin ancak en üstün en aşırı mertebelerde anlaşılması konusunda ısrar ediyorlardı”.

Caraco söz konusu aşırılığı modernliğin kaçınılmaz bir çıktısı olarak görmektedir. Tekrarlanıp duran işlere koşturuyor ve doruklara yükselmekle övünüyor. Ölçsüzlüğün elinde esiriz. İçine gömüldüğümüz bu evrende delilik, yabancılaşmış insanın, imkânlarının gerisinde kalmış ve eserlerinin kölesi olmuş insanın kendiliğindenliğinin alacağı biçimdir. Delilik elli katlı konutlarımızın altında kuluçkaya yatıyor. Deliliği ve ölümü sunakların üzerine yerleştirdik, hem çılgınlığı hem de yüce Tanrı'nın can çekiştiğini söylüyorsak artık ne kalır geriye? Paradoksun bedelini ödemek kalır. Vaktiyle oynadığımız fikirler şimdi insanlarla oynuyor. İnsanlar ölçsüzce kendilerini tüketiyorlar (Caraco, 2008: 9,10).

Modern insan, otomasyonun otomasyonuna sahip güç sistemine kayıtsız şartsız bir şekilde teslim olurken, kendisini canlı tutan bazı iç dinamiklerini kaybetmiştir. Geçmişi bir kenara atarak, geleceğe olan inancını da yitirmiştir. Zira insanın değişim yoluyla sürekliliği koruması ve değişimi geleneksel olanı kaybetmeksizin benimsemesi, geçmiş ve geleceğin birlikte düşünülmesi ile mümkündür. Whitall Pery modern insanı “normal zamanlarda insan iyiydi, kötüydü, kaygısızdı, melek gibiydi, şerliydi, ama daima insandı, somuttu ve yerindeydi. Bugün, her şeyin izafeleştirildiği, karmaşılaştırıldığı bir yapıya büründü ve insanı kaybettik” (Mumford, 1996: 581) diyerek özetliyor. Kierkegaard'ın yakınmaları belki en trajik olanı. Modern dünyada varoluşun güvensizliği Kierkegaard tarafından şu sözlerle betimlenmiştir: “İnsan hangi ülkede olduğunu koklayıp anlamak için parmağını toprağa sokar. Bense parmağımı varoluşa sokuyorum, hiçbir koku vermiyor. O halde neredeyim ben? Dünya ne demek? Beni buraya kim çekti de şimdi orada bırakıp gidiyor? Ben kimim?” (Kaygının tarihçesi, felseforumu.com).

Modernliğin ilk kaygı kaynağı bireyciliktir. Bireycilik aynı zamanda birçok insana göre modern uygarlığın en büyük kazanımı. İnsanların, kendi yaşam tarzlarını saptama, benimseyecekleri inançları bilinçli olarak seçme, atalarının kullanmadığı çok çeşitli yollarla yaşam biçimlerini belirleme hakkının bulunduğu bir dünyada yaşıyoruz (Taylor,1995:14). Modern yaşam, değer üretmemenin ve yaşamı “katma değer” ile ölçen bir anlayışın tehdidi altındadır. Modern kişilik bu sayrılık durumu ile umutsuzca yaşama tutunmaya çalışıyor. Modern kişilik alışılmışın dışında, tuhaf denecek derecede farklılıklar gösteriyor. Geleneksel toplumlar yaşamlarını daha tutarlı bir çevrede sürdürmekte idiler. Modern insanın sürekli kimlik sorunu yaşaması, modern süreçlere özgü bir sorundur. Kimlik sorununun özünde modern farkındalıkların haberdar, gergin ve rasyonelleştirici doğası bulunmaktadır (Berger, 1985: 90).

Modern kişilik yapısı; evrimci ve ilerlemeci, antropomorfik, Tanrı'dan ziyade insan merkezci, kutsal duygusundan yoksun veya buna ihtiyaç duymadığını düşünen bir kişilik yapısıdır. Buna mukabil geleneksek bakış açısı ilâhî merkezlidir. Sadece manevî yaşamımız değil, içinde yaşadığımız dünyaya ilişkin görüşler, inanç ve tutumlar da bu merkezden neşet eder (Coomarasway,1995:114) Geleneksel insan, hayatın kutsala uygun düzenleyebildiği, mekânı o tarzda meskûn kılabilirdiği oranda tarihe katılmaktadır. Bunun dışı "yabancıdır". Geleneksel insanın, tarihe yönelik bir iddiası yoktur (Eliada,1992:10). Geleneksel bakış açısına sahip olanların, ölçülebilir gerçeklerle hiçbir sorunu yoktur. Ölçülebilir ya da niceliksel bir düzende olmasa da insan, doğru anlaşılabilirdiği biçimiyle de olaylarla ilgilenir ve onlara katılır.

Modernliğe yöneltilen eleştiride yitip giden şey, geleneğin sahiçilik idealinin ahlaki gücünün kaybolmasıdır. Sahiciliğin günümüzdeki kendi mahrecinden çıkmasıyla ona verilen değer örtük olarak düştü. Modern bireyci tasavvur ahlaki bir idealden ve ahlaki olmayan bir olguya tekabül ettiğinden dolayı bireyciliğin yükselişi genellikle bir çöküntünün artması şeklinde ortaya çıkıyor. Geleneksel ufuklar kaybolunca geride salt kuralsızlıklar ve herkesin kendi derdine düştüğü savruk toplumsal yapılar kalıyor (Taylor,1985:25).

Geleneksel kişilik yapısında sükûnet, istikrar, içsel huzur olayları teslimiyetle karşılama vardır. Kadere teslimiyet, modern insanın çektiği insani ıstıraba dokunaklı bir cevaptır. O, hayatı olduğu gibi idrak etmek ve her şeye sabır ve tahammül etmeye bilinçli bir şekilde karar verir. Böylece teslimiyet kötümserliğin üstesinden gelen bir nurdur. Allah'a ve takdirine inanç, geleneksel insana öyle bir emniyet hissi verir ki, başka hiç bir şey onun yerine geçemez. Emerson "bütün kahraman ırklar kadere inanmışlardır" diyor. Kaderi kabul etmek, kendini en büyük ölçüde hür hissetmektir. Teslimiyet, hayatın çözümlenmezlik yapısından insanî ve vakarlı bir çıkış yoludur. İsyansız, nihilizmsiz, intiharsız tek çıkış yolu... (İzzetbegoviç,1987:101). Buna mukabil, modern kişilik yapısının başlıca özelliği hareketlilik, hız ve empatidir. Yani karşılaşılan her yeni ortama uyum sağlama ve kendini yeniden üretme yeteneği. Olaylardan her zaman kendini sorumlu tutma ve rasyonel çözümler arama, modern kişiliğin temel karakteristiğidir.

3.3. Gelenek-Modern Çatışması

Modern tasavvur, kopuşun geleneğidir; kendi kendini yadsıyan ve bu tarzda sürüp giden bir zihin yapısını ifade eder. Şimdi değişim estetiğinin sona erişine tanık oluyoruz (Paz,1993:101). Modern dünya âdeta gelenek karşıtı bir hareket sayesinde imal edilmiştir bir dünyadır. Özel şekilleri ne olursa olsun bütün geleneksel uygarlıkların normal durumuna nispetle gelenek düşmanı hareket, öncelikle bu normal durumdan kendi bütünlüğü içinde bir sapmayı ifade eder. Sapmanın bir örneğini, modern zihniyetin hümanizmden ve rasyonalizmden mekanikçiliğe doğru, daha sonra da materyalizme kayışında görebiliriz (Guenon,1990:233). Söz konusu çatışma, sıklıkla bilim ve din arasında cereyan eden bir çatışma gibi gösterilir; ancak böyle değildir. Bilâkis bu insanın doğasının ve kaderinin iki ayrı temayülü arasında bir çatışmadır (Coomarasway,1995:114). Modernliğin geleneksel yapı üzerindeki ekonomik ve politik gücü, geleneksel algının modernlik üzerindeki gücüne kıyasla çok daha büyük olduğu içindir ki modernliğin

geleneksel yapıyı etkileme şansı, gelenekselliğin modernliği etkileme şansından daha yüksektir. Düşünsel yapının inşasında uzlaşma noktası arayan, modern birey değil, gelenekçi şahsiyettir.

Burada asıl mesele, geleneksel yapı ile modern yapı arasındaki hattın nerelerden geçirileceği meselesidir. Bu hat, gerek pratik, gerekse ideoloji aşamasında öyle bir hattır ki, onun diğer tarafına geçince geleneksel yapının modern bünye ile uzlaşması değil, geleneksel yapıdan sapma veya geleneksel yapının sulandırılması söz konusu olabilir (Berger,1985: 185). Giderek büyüyen yanılığın ve sulandırma çabalarının nedeni, modern zihniyete hâkim olan ve geleneksel olan her şeyin yıkımına yönelen telkinlerdir.

Burada gelenek düşmanlığı “karşı gelenek” arasında bir ayrım yapmak gerekiyor. Gelenek düşmanlığı tam ifadesini materyalizmde bulmuştur. Karşı geleneğe gelince; şimdilik bunu ancak haber veren işaretler görmekteyiz. Bu işaretler, bizzat geleneksel fikri şu veya bu tarzda değiştirip taklit etmeyi amaçlayan yapılarda ortaya çıkmaktadır (Guenon,1990:246). Önce insanı, daha sonra da insanın dünyasını etkileyen bu süreç, geçmişin bilinmedik semantik alanını kurumsallaştıran yeni bir mantığın, yeni bir dünya tasavvurunun mantığıdır.

İnsanlar, kimliklerini etnik ve dini terimlerle tanımladıkça farklı din ve etnik yapılara mensup insanlarla kendileri arasında birbirlerine karşı “biz” ve “onlar” ilişkisinin var olduğunu muhtemelen görecekler (Huntington, 1993: 23) ve bu “biz” ve “onlar” ilişkisi içindeki farkları göz ardı edilmesi sonucunda, modern uyarılığın tek boyutlu karakterine uygun olarak “kimlik krizleri”nin ortaya çıkması kaçınılmaz olacaktır (İzzetbegoviç, 1987:104). Bunun diğer adı toplumsal yapılarda ve bireysel kimliklerde krizdir. Modern yaşam krizlerinin belki de en önemli nedeni, daha önce insanların ıstıraplara katlanmalarını kolayca sağlayan bazı değer yargılarına inancının, güveninin, giderek zayıflaması olmuştur. Berger’e göre bunun nedeni, modern dünyanın çoğulcu ilişkilerinin karmaşık yapısı, sadece standart işlem süreçlerine değil, bireyin bilincine de kısıtlamalar getirmesidir (Berger vd.,1985:201). Modern yaşamın aşırı organize edilmiş, aşırı mekanikleşmiş ve yönlendirilmiş yapısında insanlar, gelişigüzel, cansız bir madde gibi değerlendirilen nesnelere haline gelmiştir. Sistem mükemmelleştikçe geriye sadece yaşamsızlık (non-life) kalıyor (Mumford,1996:583).

4.SONUÇ YERİNE VEYA AFRİKALİ SENDROMU

Bugün artık zamanın sonundayız. Bu nedenle her şey çözülüyor. Geleceğimiz kargaşayı çoğaltarak başlıyor; tarihten aldığımız ders, değişimin bir bedeli olduğudur. Olabilecek en yüksek bedel ise başkalaşımın bedelidir; oysa, başkalaşım geçiriyoruz, hem de kendimize rağmen, ne olacağımızı da bilmiyoruz, bizi tanımlamaya yarayan sözcüklerin içine düştüğümüz kararsızlığı tasvire gücü yetmiyor (Caraco, 2008:47)

Hiçbir normun düzenleyici vasfının kalmadığı veya “erdemın sadece bir söz /kutsal ormanın sadece odun” olarak algılandığı bir vasatta bize düşen sadece kimlik ve kişilik krizidir. Bu aykırılığın nedenini artık biliyoruz. Bunun nedeni, Batının olağanüstü başarısı ve kültürsüzleştirici uygulamalarının taklitçi biçimde tekrarıdır. Bu taklidin oluşturduğu insan tipini Marcien Towa şöyle açıklıyor: Avrupa'nın sırrı onu bizden farklı kılan karakteristiklerinde yatıyor. Böyle olunca kendi varlığını tartışma konusu yapmak, hatta kendi kendini yadsımak geleneksel toplumların içine düştükleri büyük bir yanılığdır (Latouche,1993:80). Şüphesiz geleneksel insanın kendi benliğini yadsıma noktasına gelmesinde Batılıların payı büyüktür. Hiçbir vaftiz töreniyle temizlenmeyecek bu evrensel günahı kendi ağızlarından itiraf ettiren Edward Said, Massignon'un şu itiraflarını aktarmaktadır: “Onların her şeylerini tahrip ettik, felsefeleri dinleri mahvoldu. Artık hiç bir şeye inanmıyorlar. Derin bir boşluğa düştüler. Anarşi ve intihar için olgun bir hale geldiler...” (Said,1995)

Bugün artık bir Batılının, Nietzsche'nin kendi toplumu hakkında söylediği “biz modern insanlar; biz yarı barbarlar, kutsal sonsuz mutluluğumuza en fazla tehlikede olduğumuz anda erişiriz ancak. İştahımızı kabartan tek uyarıcı, sonsuzluk ve ölçsüzlüktür (Berman,1990:21) şeklindeki serzenişlerine kulak vererek, farklı toplumlardaki “değer”leri konu alan yüz mukayeseli incelemenin değerlendirmesini yapan Triandis'in “Batıdaki en mühim değerler dünya çapında en ehemmiyetsiz olanlardır (Huntington, 1993:32) şeklindeki uyarısı üzerinde düşünmek, “kendimizi” daha doğru bir şekilde tanımlamamıza yardımcı olacaktır. Bugün artık Heidegger'in “Akşam Ülkesi Batı” güneş uzun koşusunu tamamlayıp Minerva'nın Baykuşu gözüktüğünde, akşam olduğunda, felsefenin doğduğu efsanevi ülke midir” tarzındaki yakarışlarını iyice anlayarak, Batıyı gezegeni alt üst eden muhteşem bir makine haline getirmek için hangi şartın bu kültürel melezleşmede katalizör rolü oynadığını sormak gerekir (Latouche,1993:37).

Geldiğimiz aşamada *Derrida*, Foucault ve onların izleyicilerinde gördüğümüz, anlam ufkunu gayri meşru kılmaya yönelik günümüzün popüler “postmodern” çeşitlemelerinin, *sapkm* tasavvurlar inşa ettiğini artık görebiliyoruz. Sapkınlık kendini geleneğin sahici ve esenlikli doğasından uzaklaşma şeklinde görünür kılıyor. (Taylor, 1985:82). Önümüzdeki yol araçsal aklın ortaya çıkardığı modern teknolojinin bizi “demir bir kafese” koymasına dayandı ise, geleneğin esenlikli doğasından bahsetmenin ne anlama geldiği daha kolay anlaşılabilir.

Araçsal aklın mekanik bir makinenin işleyiş düzenine dönüştürdüğü bir dünyada kendisine bir yer ve kimlik bulmaya çalışan Afrikalı Leo'nun trajik kimlik arayışı, modern bireyin ruh hâletini başarılı bir

---

*Bir Roma tanrıçası olan Minerva Eski Yunan mitolojisinde yer alan Athena'nın Roma mitolojisindeki karşılığıdır. Minerva'nın baykuşu metaforunu Hegel Hukuk Felsefesi adlı kitabının önsözünde kullanır. Bu metafor ile Hegel olayların önce olduğunu düşüncelerin ise olayların gelişimine göre sonradan oluştuğunu, yani teorinin pratiği takip ettiğini vurgular. Hegel'e göre var olanı kavramak felsefenin görevidir. Var olan akıldır. Tarihin maddi pratiği ortaya çıktıktan sonra Minerva'nın baykuşu kanatlarını açar ve uçmaya hazırlanır. Minerva'nın baykuşu özgürce uçabildiği sürece akıl özgür olabilir ve gerçeği bilebilir. Baykuş metaforu kısaca pratik soyut bilginin somutlaşmasıdır. Soyuttan somuta giden, ideolojinin pusu kurduğu kırılan ortamda Minerva'nın baykuşu karanlıkta göremeyen insanlık için rehber olacağını anlatır (Hegel, Hukuk Felsefesinin Prensipleri Çev. C Karakaya, Sosyal Yay.1991 sy :30).

biçimde tasvir ediyor. Kendini, geleneğini ve mekânını kaybetmiş ve aslında hiçbir yerli ve hiç kimse olmayan Leo'nun içlenmeleri yürekler acısı bir görüntü çiziyor. "Ben, Hasan, tartıcıbaşı Muhammed'in oğlu, ben, Giovanni Leone de Medici; bir berberin sünnet ettiği, bir papazın vaftiz ettiği ben. Şimdi Afrikalı diye anılıyorum, ama Afrikalı değilim, Avrupalı da Arabistanlı da değilim. Bana Grenadalı, Faslı, Zeyyatlı da derler ama ben hiçbir ülkeden, kentten ya da boydan değilim".

Yön duygusunu kaybettikten sonra bütün yolları kendisi için gidilebilir yol olarak gören kaybolmuş bir adamın durumunu yansıtan Leo'ya Maalouf şunları söyletiyor: "Yolların oğluyum ben, ülkem kervan, yaşamımsa yolculukların en beklenmedik olanıdır. Bileklerim sırasıyla ipeğin okşayışlarını duyumsadı, kaba yünden incindi, prens bileziklerini ve kölelik zincirlerini taşıdı. Parmaklarım bin peçe araladı, dudaklarım bin bakirenin kızarmasına neden oldu; gözlerim kentlerin yok oluşunu, imparatorlukların çöküşünü gördü. Zekam Roma'da gelişti, tutkum Kahire'de, üzüncüm Fas'ta, çocukluk saflığımsa hala Grenada'da yaşıyor ... (Maalouf, 2011: 11)

Sonuç olarak insanı mekânsız kılan ve kendinden uzaklaştıran modern tasavvurların yıkıcı doğasının farkına yeterince varılamazsa, Yüce bir Merhametin gözünde kimsenin yabancı olmadığı bir ülkeye doğru yolculuktan başka gidebileceğimiz herhangi bir yer kalmıyor ...

KAYNAKÇA

ADORNO, T.W. ve HORKHEİMER, M. (2010). Aydınlanmanın Diyalektiği, N. Ülner ve E. Ö. Karadoğan (Çev.), Kabalcı Yayınları, İstanbul.

<http://www.kabalcıyayinevi.com/kategori.asp?KategoriId=6>

BECK, U. (2009). Risk Toplumu : "Yeni Bir Moderniteye Doğru, içinde Giddens, A. (2009), Sosyoloji, G. Altaylar (Çev.), Say Yayınları, İstanbul.

BERGER, P. ve BERGER, H.K. (1985). Modernleşme ve Bilinç, Cevdet Cerit (Çev.), Pınar Yayınları, İstanbul.

BERMAN, M. (2009). Katı Olan Her şey Buharlaşıyor, Bülent Peker ve Ümit Altuğ (Çev.), İletişim Yayınları, İstanbul.

CARACO, A. (2008). Kaosun Kutsal Kitabı, I. Ergüden (Çev.), Versus Yayınları, İstanbul.

COOMARASWAMY, R. (1995). "Modern ve Geleneksel İnsan Arasındaki Çatışmanın Temel Doğası", içinde S. H. Nasr/ K. Obrien, (1995) Kutsalın Peşinde / Geleneğin Işığında Modern Dünya, S.Erol Gündüz (Çev.), İnsan Yayınları, İstanbul.

Doç.Dr. Hasan TUTAR

- DANNER, V. (1995). "*Din ve Gelenek*", içinde S. H. Nasr/ K. Obrien, (1995) Kutsalın Peşinde / Geleneğin Işığında Modern Dünya, S.Erol Gündüz (Çev.), İnsan Yayınları, İstanbul.
- DICKENS, C. (2011). *İki Şehrin Hikayesi*, M. Arvas (Çev.), Can Yayınları, İstanbul.
- EATON, G. (1995). "*Gelenek Ve İnsan Toplumu*", içinde S. H. Nasr/ K. Obrien, (1995) Kutsalın Peşinde / Geleneğin Işığında Modern Dünya, S.Erol Gündüz (Çev.), İnsan Yayınları, İstanbul.
- ELIADA, M. (1995). *Kutsal ve Dindışı*, M.A. Kılıçbay (Çev.), Gece Yayınları, Ankara
- FEATHERSTONE, M. (1996). *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*, Mehmet Küçük (Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- GIDDENS, A. (2009). *Sosyoloji*, G. Altaylar (Çev.), Say Yayınları, İstanbul
- GIDDENS, A. (2010). *Modernliğin Sonuçları*, E. Kuşdil (Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- GUENON, R. (1990). *Niceliğin Egemenliği ve Çağın Alametleri*, M. Kanık (Çev.), İz Yayıncılık, İstanbul.
- HUNTINGTON, S. (1993). "*Medeniyetler Çatışması mı?*", M. Çalık (Çev.), Türkiye Günlüğü Yaz, 23.
- İZZETBEGOVİÇ, A. (1987), *Doğu ve Batı Arasında İslam*, S. Şaban (Çev.), Nehir Yayınları, İstanbul.
- Kaygının Tarihçesi, <http://www.felsefeforumu.com>, erişim. 10.04.2012
- LATOUCHE, S. (1993). *Dünyanın Batılılaşması*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- MUMFORD, L. (1996). *Makma Efsanesi*, F. Oruç (Çev.), İnsan Yayınları, İstanbul.
- PAZ, O. (1993). "*Şiir ve Modernite*", içinde Mehmet Küçük, (1993), *Modernite Versus Postmodernite*, Vadi Yayınları, Ankara.
- SCHOUN, F. (1995). "*Bir Mesaj*" içinde S. H. Nasr/ K. Obrien, (1995) Kutsalın Peşinde / Geleneğin Işığında Modern Dünya, S.Erol Gündüz (Çev.), İnsan Yayınları, İstanbul.
- TAYLOR, C. (1995). *Modernliğin Sıkıntıları*, U Canbilen (Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- ZYGMUNT, B. (1998). *Postmodern Etik*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.